

UNHCR
The UN Refugee Agency

Dağıtım
GENEL

HCR/GIP/02/01
7 Mayıs 2002

Orjinal: İNGİLİZCE

ULUSLARARASI KORUMA HAKKINDA İLKELEER:
Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinin 1A(2) Maddesi ve/veya 1967
Protokolü Bağlamında
“Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulüm”

BMMYK, bu İlkeleri *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi Tüzüğü, ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi ve/veya 1967 Protokolünün* 35. Maddesinde belirtildiği üzere yetki alanına uygun olarak yayınlamıştır. Buradaki İlkeler, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi ve/veya 1967 Protokolü çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabını (Yeniden Gözden Geçirilmiş Baskı, Ocak 1992, Cenevre) tamamlamaktadır. Ayrıca bu ilkeler, IOM/132/1989-FOM/110/1989 Belli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyetin (BMMYK, Cenevre, 12 Aralık 1989) yerini almaktadır ve Eylül 2001’de San Remo’daki uzmanlık toplantısında bu konunun incelendiği Uluslararası Koruma Hakkında Küresel İstişarelerin İkinci Ayağı süreci sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bu İlkeler hükümetlere, hukukçulara, karar alıcılara, adli teşkilata, ve sahada mülteci statüsü belirleme işini gerçekleştiren BMMYK çalışanlarına hukuki yorum sağlayan bir kaynak sunulmasını amaçlamaktadır.

Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün Madde 1A (2) bağlamında Cinsiyete-Dayalı Zulüm

I. GİRİŞ

1. “Toplumsal cinsiyete dayalı zulüm” bizatihi hukuki bir anlamı olan bir terim değildir. Daha çok toplumsal cinsiyet konusunun, mülteci statüsü belirleme sürecinde, göz önünde bulundurulduğu farklı, çeşitli başvuruları kapsayan bir terimdir. Bu ülkeler spesifik olarak Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin (bundan sonra “1951 Sözleşmesi olarak anılacaktır) Madde 1A(2)'de geçen mülteci tanımının cinsiyet açısından yorumlaması ve mülteci statüsü belirlenmesi prosedürlerinde kadın başvuru sahiplerinin doğru anlaşılması için prosedürle ilgili bazı uygulamalar önermektedir.
2. Mülteci Statüsü başvurularının doğru olarak belirlenmesi için mülteci tanımının muhtemel cinsiyet boyutlarının ile birlikte bir bütün olarak yorumlanması gerektiğini belirten temel bir prensiptir. Bu yaklaşım Genel Kurul ve BMMYK Programı Yürütme Komitesi tarafından uygun bulunmuştur.¹
3. Cinsiyete dayalı zulümü anlayabilmek için “toplumsal cinsiyet” ve “cinsiyet” kavramlarının anlamlarının ve aralarındaki farkların bilinmesi gerekir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasında sosyal veya kültürel olarak yapılandırılmış, tanımlanmış olan ve cinsiyetlerden birine yüklenen kimliklere, statülere, rol ve sorumluluklara dayanan ilişkiyi tanımlamaktadır, cinsiyet ise biyolojik olarak belirlenir. Toplumsal cinsiyet sabit ya da doğuştan değildir, sosyal ve kültürel anlamı zaman içinde yapılır. Cinsiyete dayalı başvurular kadın ya da erkekler tarafından yapılabilir ancak belli bazı türdeki zulümle ilgili başvurular daha çok kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bazı durumlarda, başvuru sahibinin cinsiyeti iddiasını önemli şekilde etkileyebilir bu nedenle karar alıcılar çok dikkatli olmalıdır. Bazı durumlarda ise, bayan bir sığınmacının mültecilik başvurusunun kendi cinsiyeti ile hiçbir alakası bulunmayabilir. Cinsiyete dayalı iddialar genellikle cinsel şiddet, aile içi şiddet, aile planlaması konusunda zorlama, kadın sünneti, sosyal değerlerin ihlal edilmesinden dolayı cezalandırılma ve homoseksüellere yönelik ayrımcılık gibi davranışları da içine almakla beraber sadece bunlarla sınırlı kalmamaktadır.
4. 1951 Sözleşme'sinin toplumsal cinsiyet açısından hassas bir yorumunun benimsenmesi, otomatik olarak her başvuran kadına mülteci statüsü tanınacağı anlamına gelmemektedir. Mültecilik başvurusunda bulunan kişinin, ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet ya da siyasi görüşü nedeniyle haklı zulüm korkusu taşıdığını göstermesi gerekmektedir.

1 1999 Kararları Sayı 87(n)'de Yürütme Komitesi “Devletlere iltica politikalarına, düzenleme ve uygulamalarına cinsiyet açısından yaklaşımları konusundaki özel çabalarından dolayı takdirlerini sunmaktadır ve Devletleri, BMMYK'ni ve diğer ilgilileri koruma kriterlerine zulümün cinsiyete dayalı da olabileceği ya da cinsel şiddet sonucunda ortaya çıkmış olabileceği kavramların dahil etmeleri ve daha geniş bir kabul sınırlamaları konusunda teşvik etmektedir. Ayrıca, BMMYK'ni ve diğer ilgili kurumları cinsiyet tarafından bakılmaması desteklemek ve cinsiyet ile ilgili politikaların uygulanmasını sorumluluğunu arttırmak için cinsiyete dayalı mülteci konularında ilkeler, kurallar ve eğitim programları geliştirerek, bunları uygulamak konusunda teşvik etmektedir.” Ayrıca bakınız Yürütme Komitesi Kararları : No:39, Mülteci Kadınlar ve Uluslararası Koruma, 1985; No.73, Mülteci Koruması ve Cinsel Şiddet , 1993; No.77(g), Uluslararası Korumaya dair Genel Karar , 1995 ; No.79(o), Uluslararası Korumaya dair Genel Karar , 1996 ; No.81(t), Uluslararası Korumaya dair Genel Karar , 1997.

A. GEÇMİŞ

5. Tarihsel olarak mülteci tanımı, sadece erkek tecrübeleri çerçevesinde yorumlanmıştır ve böylece de pek çok kadından ve homoseksüellerden gelen başvurular tanınmamıştır. Ancak, son on yılda, mülteci bağlamında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının analizi ve anlaşılması hem hukuki anlamda, genel olarak Devlet uygulamalarında ve akademik araştırmalarda önemli ölçüde ilerleme göstermiştir. Bu gelişmeler, eski Yugoslavya ve Ruanda'daki Uluslararası Ceza Mahkemeleri ile Uluslararası Suç Mahkemesi'nin Roma Tüzüğü'nün hukuk doktrini gibi uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarının ilgili alanlarını da kapsayarak ve bunlara paralel olarak ortaya çıkmışlardır². Bu yüzden, örneğin, uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarının ihlaline yönelik uygulamalar tarihsel, geleneksel, dini ya da kültürel sebeplerle haklı çıkarılamaz.
6. Mülteci tanımında cinsiyet özellikle belirtilmemiş olsa da, maruz kalınan zulüm çeşidi ve bu tür davranılmanın sebeplerinin cinsiyete bağlı olarak etkilenebileceği, tespit edilebileceği genel olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle doğru yorumlandığında mülteci tanımı cinsiyete bağlı durumları da içine almaktadır ve bu sebeple 1951 Sözleşmesi'ne ek bir gerekeç eklemeye gerek bulunmamaktadır³.
7. Mülteci tanımı kriterinin, statü belirleme prosedürlerinde uygulanması için değerlendirmeye bütünsel yaklaşmak ve olayı ilgili tüm koşullarıyla görebilmek büyük önem taşımaktadır. Sığınmacının kişilik özelliklerinin, geçmişinin ve kişisel tecrübelerinin tam olarak ortaya çıkarılması gerektiği kadar, menşe ülkenin tarihi, coğrafi ve kültürel anlamda özel şartlarıyla ilgili de güncel bilgiye ve analizlere sahip olunması gerekmektedir. Kadın ve erkeklerle ilgili olarak genellemeler yapılması doğru değildir, böyle yapıldığı takdirde belli bir olay ile ilgisi olabilecek kritik bazı farklar gözden kaçabilir.
8. Tanımın aşağıda ele alınan bazı unsurları toplumsal cinsiyet açısından hassas bir yorum gerektirmektedir. Diğer kriterler ise (örneğin menşe ülke dışında bulunma gibi) tabii ki dosyanın bütün olarak değerlendirilmesi ile doğrudan ilgili kalacaklardır. Bu belge içinde kullanılan "kadın" terimi kız çocuğu olma durumunu da kapsamaktadır.

B. HAKLI ZULÜM KORKUSU

9. Haklı zulüm korkusu her bir münferit olaya ait belli koşullara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkek başvuru sahipleri aynı türde zararlar görebilecekleri gibi, kendi cinsiyetlerine özel bazı zulüm çeşitleriyle de karşılaşabilirler. Uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası ceza hukuku, cinsel şiddet gibi belli bazı olayları bu kanunların açıkça ihlali olarak tanımlamakta, ve bu tür eylemleri zulüm teşkil eden ciddi istismarlar olarak değerlendirmektedir⁴. Bu bakımdan, uluslararası hukuk, belli

2 Faydalı belgeler arasında 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1966 tarihli Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, 1966 tarihli Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1953 tarihli Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme, 1984 tarihli Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine İlişkin Sözleşme ve 1993 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine İlişkin Sözleşme bulunmaktadır. İlgili Bölgesel belgeler arasında ise 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi, 1969 tarihli Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların hakları Şartı bulunmaktadır.

³ Bkz. Özet Kararlar – Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulüm, Uluslararası Koruma Hakkında Küresel İstisareler, San Remo Uzmanlar Yuvarlak MAsa Toplantısı, 6-8 Eylül 2001. No. 1 ve 3 ("Özet Kararlar – Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulüm")

⁴ Bkz. BMMYK Elkitabı, paragraph 51.

bir eylemin zulme yönelik doğasını tespit etmeleri konusunda karar alıcılara yardımcı olabilmektedir. Hiç şüphe yoktur ki; tecavüz, başlık parası ile ilgili şiddet, kadın sünneti, aile içi şiddet ve insan ticareti⁵ gibi cinsiyete dayalı şiddetin diğer türleri olan eylemler, ister Devlet tarafından ister bir kişi tarafından gerçekleştirilsin hem fiziksel hem de psikolojik olarak acı ve ızdırap veren eylemlerdir ve zulüm aracı olarak kullanılırlar.

10. Bir kanunun kendi içinde zulüm içerip içermediğinin anlaşılması, o kanunun toplumsal cinsiyetle ilgili bazı iddiaların değerlendirilmesinde materyal olması ile belirlenebilir. Aslında bu kanunlar uluslararası insan hakları standartları ile mutlaka bir uyum içerisinde olmayan, geleneksel veya kültürel normlardan ve uygulamalardan ortaya çıkarlar. Ancak, tüm dosyalarda olduğu gibi yine başvuru sahibi bu kanun sonucunda haklı olarak zulüm görme korkusu taşıdığını göstermek zorundadır. Ancak bu durum, zulüm içeren kanun halen var fakat yürürlükte değil ise farklı olacaktır.
11. Bir Devlet zulüm uygulanmasını yasaklayabilir (örneğin kadın sünneti gibi), ancak bu Devlet bu tür uygulamalara hoşgörü gösterip, göz yummaya devam edebilir ya da bu tür uygulamaları etkin bir şekilde engellemeyi başaramayabilir. Bu durumlarda, bu tür uygulamalar yine zulüm teşkil etmektedir. Zulme yönelik bazı uygulamaların yasaklanması ya da sona erdirilmesine yönelik bir kanun yürürlüğe girse de, bu kendi içinde, kişinin mülteci statüsü için başvurusunun geçersiz olmasına karar verecek kadar yeterli olmayacaktır.
12. Bir politikanın ya da kanunun ihlal edilmesi veya bunlara uyulmaması nedeniyle verilen bir cezanın miktarında ciddi bir orantısızlık söz konusu ise ve toplumsal cinsiyet boyutu var ise zulüm teşkil edebilir⁶. Burada hukuk genel uygulamalardan birisi dahi olsa, uygulanan ceza şartlarının ya da muamelelerin miktarında ciddi bir orantısızlık olmaması gerekir. Bu nedenle, bir toplumdaki sosyal değerleri çiğneyen kadınlara, bir kanunu ihlal ederek, verilen ağır cezalar da zulüm teşkil edebilir.
13. Kanun ve izlenen politikaların haklı amaçlarının olduğu durumlarda dahi, söz konusu kişiye önemli ölçüde zarar veren sonuçlara yol açan uygulama yöntemleri zulüme varabilmektedir. Örneğin, aile planlamasının nüfus baskısına uygun bir tepki olduğu geniş ölçüde kabul görmektedir. Ancak, zorla kürtaj yaptırılması ya da kısırlaştırma gibi yollarla bu tür politikaların uygulanması temel insan hakları hukukunun ihlali olacaktır. Bu tür uygulamalar, ne kadar meşru kanun bağlamında da olsalar ciddi birer tacizdir ve zulüm olarak kabul edilmektedirler.

Zulme varan Ayrımcılık

14. Ayrımcılık normal akışı içerisinde 'tek başına' zulüm teşkil etmez iken, ayrımcılığın bir modeli ya da hoş olmayan muamele, kümülatif gerekçelerle zulüm teşkil edebilir ve uluslararası koruma hakkı kazandırır. Örneğin, ayrımcı tedbirler söz konusu kişiye yönelik önemli, zarar verici nitelikte sonuçlara yol açar ise, kişinin hayatını kazanma hakkına getirilen ciddi kısıtlamalar ya da eğitim olanaklarına erişim konusunda ciddi kısıtlamalar getirilmesi⁷ gibi, zulüm teşkil edebilir.
15. Özellikle toplumsal cinsiyet ile ilgili olarak Devlet'in bazı zararlara karşı kişileri korumayı sağlamaktaki başarısızlığı da bir tür ayrımcılık olabilmektedir. Eğer Devlet, bir potika ya da uygulama nedeniyle, kişiyi ciddi bir suistimalden korumaz ve kişiye bazı

⁵ Bkz. Aşağıda paragraph 18.

⁶ Örf ve adet hukuku dahilindeki bir suç nedeniyle cezai kovuşturmadan kaçan insanlar normalde mülteci değildirler, ancak buradaki ayırım biraz kapalı kalmaktadır. Özellikle de meşru bir kanunun ihlal edilmesi nedeniyle alınan bir cezanın söz konusu olduğu durumlarda. Bakınız BMMYK Elkitabı paragraf 56 ve 57.

⁷ BMMYK Elkitabı, paragraf 54'e bakınız.

haklar tanımaz ise, ciddi bir zarar ile sonuçlanan bu eyleme ceza verilmemesi Devletin koruma sağlamaktaki ayrımcılığı şeklinde zulüm teşkil edebilir. Örneğin, bazı aile içi şiddet olayları ya da farklı cinsel tercihinden dolayı kişiye yönelik taciz olayları bu bağlamda analiz edilebilir.

Kişinin Cinsel Tercihinden Dolayı Zulüm Görmesi

16. Farklı cinsel tercihlere dayalı mültecilik başvuruları da toplumsal cinsellikle ilgili unsurlar içermektedir. Bir başvuru sahibinin cinselliği ya da cinsel tercihleri, o kişinin cinselliği ve cinsel tercihleri nedeniyle ayrımcılık da dahil olmak üzere zulüme maruz kalması durumunda da mültecilik başvurusu ile ilgili olabilmektedir. Bu türden pek çok olayda başvuru sahibi, kendi cinsiyetine atfedilen sosyal ve kültürel anlamda tanımlanmış rollere ya da davranış beklentilerine uymayı redetmektedir. Bu konuyla ilgili en yaygın başvurular, halkın aşırı nefreti, şiddet, taciz, ya da ciddi toplu ayrımcılıkla karşılaşan homoseksüeller, transseksüeller ve travestiler tarafından yapılmaktadır.
17. Homoseksüelliğin kanun dışı olduğu belli bir toplumda, homoseksüel davranışlara yönelik aşırı ceza uygulanması gibi bazı ülkelerde kadınlara peçe giymeyi red etmeleri durumunda uygulanan aşırı cezalar da zulüme varabilmektedir. Homoseksüel tercihlerin suç olarak görülmemesi durumunda, Devletin kişiye yönelik ayrımcı ve zarar verici uygulamalara göz yumması ve bu uygulamaları hoşgörü ile karşılaması ya da bu uygulamalara karşı kişiyi etkin bir şekilde korumaması nedeniyle yapılan başvuru geçerli olacaktır.

Zulümün bir çeşidi olarak, zorla fuhuş yaptırılmasına ya da cinsel istismara yönelik insan ticareti⁸

18. İnsan ticareti mağduru bazı kadın ve reşit olmayan çocukların mülteci statüsü elde edebileceklerine dair 1951 Sözleşmesi'nde geçerli gerekçeler bulunmaktadır. Kadınların ya da çocukların kandırılarak veya zorla alıkoymularak fuhuş ya da cinsel istismar amacıyla kullanılması, ölümlü bile sonuçlanabilecek bir toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türüdür. Bu, bir tür işkence zalimane, insanlıkdışı ve küçük düşürücü bir davranış olarak ele alınabilir. Bu durum, ayrıca, kaçırılma, hapsedilme ve/veya pasaport ve diğer kimlik belgelerine el konması nedeniyle bir kadının hareket özgürlüğüne ciddi kısıtlamalar getirebilmektedir. Ek olarak, insan ticareti mağduru kadın ve çocuklar, kaçışlarından ve/veya geri dönüşlerinden sonra kaçakçı şebekelerin veya kişilerin misillemeleri ya da tekrar insan ticareti mağduru durumuna düşmeleri, toplum ve aileleri tarafından ciddi anlamda dışlanmaları gibi ters tepkilerle karşılaşabilmektedirler. Münferit dosyalarda, Devlet'in bu tür zararlarla ya da zarar verici tehditlere⁹ karşı koruma sağlayamaması veya koruma sağlamayı istememesi durumunda, kişinin zorla fuhuş yaptırılması veya cinsel istismar amacıyla kullanılmak üzere insan ticaretine maruz kalması iltica iddiasında bulunması için temel oluşturabilmektedir.

Zulüm Uygulayıcılar

⁸ Bu ilkelerin amacına yönelik olarak "Sınırardan Örgütlü Suçlara Karşı Birleştirmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Kaçakçılığına, Özellikle Kadınlara ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına Dair Protokol, 2000'in 3. Maddesinde "insan ticareti" tanımlanmıştır. Madde 3(1)'e göre, "İnsan ticareti", kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başka üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasız kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırma veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kültürel veya organların alınmasını içerecektir.

⁹ Farklı amaçlara yönelik olarak insan ticareti de, şartlara bağlı olarak belli bir durumda zulüm teşkil edebilir.

19. Mülteci tanımı içerisinde hem Devlet'ten ve hem de devlet dışından zulüm yapan kişi ve kuruluşların tanınması ile ilgili bir görüş bulunmaktadır. Zulüm, genellikle, bir ülkenin yetkilileri tarafından uygulanırken, ciddi ayrımcılık ya da diğer saldırgan davranışlar ise yerel halk ya da münferit şahıslar tarafından gösterilmektedir. Bu tarz davranışlar yetkililerce kasten hoşgörülürse veya yetkililer bu konuda etkin bir koruma sağlayamaz ya da sağlamayı reddederlerse, bu durum da zulüm olarak değerlendirilir.¹⁰

C. NEDENSEL BAĞLANTI (“nedeniyle”)

20. Haklı zulüm korkusunun Sözleşme’de belirtilen gerekçelerden bir ya da daha fazlası ile ilgisinin olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş “nedeniyle” olmalıdır. Pek çok içtihat (örneğin Hukukları İchtihatlara dayalı olan Devletlerde) nedensel bağlantının (“... nedeniyle”) açıkça tespit edilmesi gerekirken, diğer Devletlerde neden sonuç ilişkisi analizde ayrı bir konu olarak, mülteci tanımının bütünsel analizi kapsamında ele alınır. Toplumsal cinsiyete dayalı pek çok başvuruda kararı verecek kişi için en güç nokta nedensel bağlantı ya da hangi gerekçenin duruma uygun olduğunu tespit etmek olmayabilir. Sözleşmedeki gerekçelerin başvuru sahibine Devlet veya Devlet dışındaki zulüm uygulayıcılar tarafından atfedilmesi gerekli nedensel bağlantının kurulmasına yeterlidir.

21. Sözleşme’de geçen gerekçelerden birisi ile ilgili bir sebebe bağlı olarak, Devlet dışından gelen bir zulüm ile karşılaşma tehlikesi sözkonusu olduğunda (örn. Koca, partner ya da Devletten olmayan birisi) Devlet koruması bulunmamasının Sözleşme ile ilgili olup olmadığına bakılmaksızın nedensel bağlantı kurulur. Diğer taraftan, Sözleşme’deki gerekçelerden herhangi birisi ile ilgili olmayan bir sebepten dolayı, Devlet dışından gelen bir zulüm ile karşılaşma tehlikesi sözkonusu olduğunda, Devlet’in Sözleşme’deki gerekçeler nedeniyle koruma sağlamayı istememesi ya da sağlayamaması durumunda yine nedensel bağlantı kurulur.¹¹

D. SÖZLEŞMEDEKİ GEREKÇELER

22. Bir başvuru sahibinin mülteci tanımı kriterlerine uygun olup olmadığını belirlemek açısından Sözleşme gerekçelerinin her birine toplumsal cinsiyete duyarlı bir yorumlama yapılması çok önemlidir. Pek çok olayda başvuru sahipleri, Sözleşme’de geçen gerekçelerden birisinin kendilerine atfedilmiş olması nedeniyle zulüme maruz kalabilmektedirler. Örneğin, pek çok toplumda kadının, siyasi görüşlerinin, ırkının, tabiiyetini, dininin ya da sosyal bağlantılarının akrabalarının yada bulunduğu topluluğunkilerle ilintilendirildiği görülmektedir.

23. Ayrıca, pek çok toplumsal cinsiyete dayalı başvuruda, korkulan zulümün Sözleşme’de geçen gerekçelerden bir ya da ikisine bağlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, sosyal ya da dini normların ihlali üzerine dayalı bir mültecilik statüsü başvurusu, din, siyasi düşünce ya da sosyal bir gruba mensubiyet açısından analiz edilebilir. Başvuru sahibinden zulüm göreceğine dair neden haklı korku taşıdığına dair kesin nedenini açıklaması istenmemektedir.

İrk

24. Mülteci tanımında geçen ırk kavramı, genel olarak “ırklar” olarak kullanılan her çeşit etnik grubu da kapsamaktadır.¹² Mülteci tanımında geçen ırk kavramı, genel olarak “ırklar” olarak geçen her çeşit etnik grubu içine almaktadır İrka bağlı zulüm erkek ve

¹⁰ Bakınız BMMYK Elkitabı , paragraf 65.

¹¹ Bakınız Özet Kararlar – Cinsiyete Dayalı Zulüm, no.6.

¹² Bakınız BMMYK Elkitabı paragraf 68.

kadınlara farklı şekillerde uygulanabilir. Örneğin, zulüm eden kişi, belli bir ırkın zenginliğini ve /veya etnik kimliğini yok ederek, erkekleri öldürerek, sakatlayarak veya hapsederek yok etmeye çalışırken, kadınlara -onlar etnik ve ırksal kimliği yayabilen kişiler olarak görüldüğü için- cinsel şiddet uygulayarak ya da üremelerini kontrol altına almak gibi farklı şekillerde zulüm uygulayabilir.

Din

25. Bazı Devletlerde din, kadın ve erkeklere belli bazı roller ve davranış türleri yüklemektedir. Bir kadın kendisine yüklenen rolü yerine getirmemesi ya da kurallara uymayı reddetmesi sonucunda cezalandırıldığı takdirde, dine bağlı sebepler nedeniyle haklı zulüm görme korkusu taşıyabilir. Bu tür kurallara uymaktaki başarısızlığı, kadının gerçekte neye inandığına bakılmaksızın kabul edilemez dini fikirlerle sahip olduğunun bir ispatı olarak algılanabilmektedir. Bir kadın, bazı dini inançları veya ibadetleri, ya da kendisine atfedilen belli inançlara sahip olması, bir dini uygulamayı, bir dinin öğretilerine uygun davranmayı reddetmesi durumu nedeniyle zarar görebilir.
26. Toplumsal cinsiyetle ilgili başvurularda özellikle siyasi bir düşüncenin atfedildiği durumlarda, din ve siyasi düşünce gerekçelerinin örtüştüğü noktalar bulunmaktadır. Dini öğretiler bir kadından belli bazı tür davranışlar göstermesini bekler ve bunun tersi yönünde davranışlar kabul edilemez siyasi bir düşüncenin kanıtı olarak algılanır. Örneğin, bazı toplumlarda kadınlara yüklenen rol, Devlet ya da resmi dinin gereklilikleri ile atfonulabilir. Zulüm uygulayan yetkililer ya da şahıslar, bir kadının bu role uymaktaki başarısızlığını, belli bazı dini inançları yerine getirme veya uygulamada başarısız olması şeklinde algılayabilmektedir. Uymaktaki başarısızlık aynı zamanda, belli abzi siyasi güçten ortaya çıkan temel yapıyı tehdit eden kabul edilemez bir siyasi düşünce olarak yorumlanabilir. Bu özellikte, dini kurumlarla Devlet kurumları ve kanunlarla doktrinler arasında küçük bir ayırım olan toplumlar için geçerlidir.

Tabiiyet

27. Tabiiyet sadece “vatandaşlık” olarak anlaşılmalıdır. Bu, etnik ya da dinsel bir gruba mensubiyet anlamına da gelmektedir ve bazen de “ırk” terimi ile örtüşmektedir.¹³ Tabiiyet (ve ırk) gerekçesiyle zulümün kadın ya da erkeğe özel bir durum olmamakla beraber , pek çok olayda cinsiyete dayalı bir şekil aldığı görülmektedir ve bunların çoğu da kadın ve kızlara yönelik cinsel şiddet olaylarıdır.

Belli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet¹⁴

28. Cinsiyete dayalı başvurular genellikle bu gerekçenin parametreleri dahilinde analiz edilmektedir, bu terimin doğru anlaşılması son derece önemlidir. Ancak, bazı olaylarda, toplumsal grubun vurgulanması, din ya da siyasi düşünce gibi diğer uygulanabilir gerekçelerin gözden kaçması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bu gerekçenin yorumu Sözleşme’de geçen diğer dört gerekçeyi gereksiz kılamaz.
29. Bu durumda, belli bir toplumsal grup zulme maruz kalma riski altında olmak dışında belli ortak özellikleri olan veya toplum tarafından bir grup olarak algılanan kişilerden oluşan bir gruptur. Bu özellik genelde doğuştan, değişmesi mümkün olmayan, veya kişinin kimliği, vicdanı veya insan haklarının uygulanması için gerekli olan en önemli özelliktir.

¹³ BMMYK *Elkitabı* paragraf 74’e bakınız

¹⁴ Daha fazla bilgi için BMMYK’nin *Uluslararası Korumada Ükeler kitabına* bakınız: Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nün Madde 1A (2)’de geçen “Sosyal bir gruba mensubiyet” (HCR/GIP/02/02, 7 Mayıs 2002).

30. Cinsiyetin sosyal grup kategorisi içinde doğru şekilde yer alabileceğinin en açık bir örneği erkeklerden sık sık farklı davranılan kadınlar doğuştan ve değişmez özellikleri ile sosyal bir alt grup olarak tanımlanan kadınlardır.¹⁵ Bazı ülkelerde kişileri farklı muamele ve standartlara maruz bırakan kendi özellikleri, onların toplumda bir grup olarak tanımlanmasına yol açmaktadır¹⁶ Bu tanım aynı şekilde, homoseksüel, transseksüel veya travestileri de içine almaktadır.
31. Bazen grubun büyüklüğü “kadınları” genel olarak belli bir sosyal grup olarak tanımayı red etmeye temel oluşturacak şekilde kullanılmaktadır. Ancak gerçekte bu savın bir temeli ya da sebebi bulunmamaktadır. Aynı şekilde, toplumsal bir grubun mensuplarının kaynaşması ya da kendi istekleriyle biraraya gelmeleri¹⁷ veya grubun her bir üyesinin zulüm tehlikesi altında olması¹⁸ gibi bir gereklilik söz konusu olmamalıdır. Ayrımcılık ya da zulüm belli bir bağlamda sosyal grubun görünürlüğüne tespit edebilmek açısından ilintili bir unsur olabilir ise de sosyal bir grubu zulümden bağımsız olarak tanımlamanın mümkün olduğu görüşü de kabul edilmektedir¹⁹.

Siyasi Fikir

32. Bu gerekçe altında, başvuru sahibi, sahip olduğu bazı siyasi düşünceleri (bunlar genellikle Hükümetin ya da toplumun düşüncelerinden farklıdır) ya da kendisine atfedilen bu tür düşünceler nedeniyle haklı zulüm korkusu taşıdığını ispat etmelidir. Siyasi düşüncenin, Devlet, hükümet, toplum ya da politika mekanizmalarıyla ilgili olan herhangi bir fikir ve konuyu da içine alacak şekilde geniş bir çerçevede ele alınması gerekir. Bu kişinin toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki bir fikrini kapsayabileceği gibi kuralcı olmayan davranışlar sergilemesi nedeniyle, zulmü uygulayanın, kişiye siyasi fikir atfetmesi de olabilir. Bu yönden, özden gelen siyasi ya da siyasi olmayan faaliyet diye bir kavram sözkonusu değildir ancak dosyanın hangi bağlamda ele alındığı o dosyanın niteliğini belirlemektedir. Siyasi fikir gerekçesine dayalı bir başvuru, başvuru sahibinin yetkililer ve toplum tarafından hoş görülmemeyen, izlenen politikaları, gelenekleri ya da yöntemleri eleştiren bazı görüşlere sahip olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca yine bu görüşlerin yetkililerin ya da toplumun ilgili kısımlarının dikkatini çekmesi gerekmektedir ya da tüm bu kişiler tarafından başvuru sahibine atfedilmiş olması gerekmektedir. Her zaman bir düşüncüyü ifade etmiş olmak ya da ayrımcılık veya zulme maruz kalmış olmak gerekmemektedir. Bu tür durumlarda, haklı korkunun geçerliliğinin anlaşılabilmesi için belli bir durumdaki başvuru sahibinin geri gönderilmesi halinde karşı karşıya kalabileceği sonuçlarla ilintili olarak haklı korku gerekçesi değerlendirilmelidir.
33. Siyasi faaliyetlere doğrudan katılımı nedeniyle zulümden kaçan kişi olarak siyasi mülteci imajı gerçekte kadının bazı toplumlarda yaşadıklarıyla örtüşmemektedir. Kadınlar, erkek muadillerine göre yüksek profil siyasi faaliyetlerde daha az yer alırken, baskın toplumsal cinsiyet rolleri yansıtan “düşük profilli” siyasi faaliyetlere daha sık katılırlar. Örneğin, bir kadın yaralı asi askerleri iyileştirmek için hemşirelik yapabilir, sempatanların toplanması ya da kitapçıların hazırlanıp dağıtılması konusunda çalışabilir. Kadınlar ayrıca, sık sık ailelerindeki erkek akrabalarının siyasi fikirleri kendilerine de atfedilmesi

¹⁵ Özet Kararlara bakınız. Cinsiyete-dayalı zulüm, sayı:5.

¹⁶Bakınız Yürütme Kurulu Kararı Sayı:39, Mülteci Kadınlar ve Uluslararası Koruma, 1985: “Devletler ... içinde yaşadıkları toplumun sosyal törelerine uymadıkları için insani olmayan muameleyle maruz kalan kadın sığınmacılar Birleşmiş Milletler 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin Madde 1A (2) bağlamında geçen ‘belli bir toplumsal grup’ olarak yorumlanmasının benimsenmesi konusunda özgürlerdir.”

¹⁷ Bakınız Özet Kararlar –Belli bir Sosyal Gruba Mensubiyet, Uluslararası Korumaya dair Küresel İstisnalar, San Remo Yuvarlak masa Toplantısı, 6-8 Eylül 2001, sayı:4 (“Özet Kararlar – Belli bir Sosyal Gruba Mensubiyet”).

¹⁸ Özet Kararlar – Belli bir Sosyal Gruba Mensubiyet , daha önce geçen, no.7.

¹⁹ Özet Kararlar - Belli bir Sosyal Gruba Mensubiyet , daha önce geçen, no.6.

ve erkek akrabalarının siyasi faaliyetleri nedeniyle zulüme maruz kalırlar. Bu durum, atfedilen siyasi düşünce bağlamında analiz edilebilmekle beraber, belli bir toplumsal gruba mensubiyet - burada bu toplumsal grup kadının "aile"sidir- nedeniyle zulüm olarak da ele alınabilir.

34. Cinsiyete dayalı başvurularda benzer şekilde önemli olan bir nokta da bir kadının örneğin, devlet askerlerine yemek sağlamak gibi bazı faaliyetlere katılmayı red etmesinin zulüm uygulayıcı(lar) tarafından zıt bir siyasi düşünceye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilmesi durumunun farkında olmaktır.

III. PROSEDÜRLE İLGİLİ HUSUSLAR ²⁰

35. Cinsiyete dayalı mültecilik başvurusu sahiplerinin ve işkence gören ya da travma geçiren kişilerin, iddialarının gizli tutulduğuna güvenebilmek için güvenverici bir ortamda bulunmaları gerekir. Bazı başvuru sahipleri yaşadıkları nedeniyle duydukları utanç nedeniyle ya da travma nedeniyle gördükleri ya da korktukları zulmün gerçek boyutlarını açıklamak konusunda isteksiz davranabilirler. Yetkililerden korkmaya devam ediyor ya da ailelerinden veya toplumdaki reddedilmekten korkuyor olabilirler.²¹
36. Mülteci statüsü belirleme süreci içinde özellikle kadınların cinsiyete dayalı başvurularını incelerken aşağıdaki konular dikkate alınmalıdır:
- Kadın sığınmacılara, kendi dosyalarını sunabilme fırsatı verilerek yanlarında erkek aile üyeleri olmaksızın ayrı olarak mülakata alınmalıdır. Kadın sığınmacılara kendileri ile ilgili olarak geçerli bir başvuruda bulunabilecekleri açıklanmalıdır.
 - Kadınlara anlayabilecekleri bir tarz ve dilde, statü belirleme süreci ve bu süreçte nasıl dahil olacaklarına dair bilgi ile hukuki danışmanlık verilmesi gerekir.
 - Başvuru sahiplerine kendileri ile aynı cinsiyetten mülakatçı ve tercüman kullanabileceklerine dair seçenekleri olduğu konusunda bilgi verilmesi²² ve kadın başvuru sahipleri için bu kişiler otomatik olarak sağlanmalıdır. Mülakat yapanlar ve tercümanlar da, kültürel ya da dini hassasiyetleri veya yaş ya da eğitim seviyesi gibi kişisel faktörleri dikkate almalı ve bunlara karşı hassas olmalıdır.
 - Mülakatı yapan ile başvuru sahibi arasında güven yaratılması açısından açık ve güven verici bir ortam çok önemlidir ve böyle bir ortam sağlanması bazen çok hassas ve kişisel bilgilerin açığa çıkarılmasına yardımcı olacaktır. Mülakat odası, tartışmayı teşvik eden,

²⁰ Bu bölümde çeşitli Devletler ve diğer aktörlerin sağladıkları değerli rehberlikten yararlanılmıştır: *Kadınların Yapılabileceği Karara Başvurularının Karara Başlayan Sürecindeki Görevlilerinin Dikkate Alılabileceği Fikirler* (Göç ve Vatandaşlık Hizmetleri, Birlik Devletler, 26 Mayıs 1995); *Mültecilik ve İnsani Vize Başvurusunda Bulunan Kadınlar: Karar Vericiler için Toplumsal Cinsiyet Meseleleri Hakkında Kılavuz Ükeler* (Göç ve İnsani İşler Dairesi, Avustralya, Temmuz 1996) (ya da "Avustralya Karar Vericiler için Toplumsal Cinsiyet Meseleleri Hakkında Kılavuz"); *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulüm Korkusu Duyan Bayan Başvuru Sahipleri için Kılavuz Üke 4: Güncelleme* (Göç ve Mülteci Kurulu, Kanada, 13 Kasım 1996); *Sığınmacı ve Mülteci Kadınlar hakkındaki Durum Raporu*, (Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi), Aralık 1997); *Birleştik Kraliçe'te Üçüncü Kararı Hakkında Karar Verilmesine İlişkin Toplumsal Cinsiyet Ükeleri* (Mülteci Kadınlar Hukuk Grubu, Temmuz 1998); *Üçüncü Kararlar ile İlgili Toplumsal Cinsiyet Ükeleri* (Mülteci Ükeleri ile İlgili Ulusal Konsorsiyum, Güney Afrika, 1999); *Üçüncü Toplumsal Cinsiyet Hakkında Kılavuz Ükeler Göç Temyiz Dairesi, Birlik Kraliçe, Kasım 2000*; ve *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zulüm: Koruma amacıyla kadınların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin Kılavuz Ükeleri* (Göç Kurulu, Hukuki Uygulama Dairesi, İsveç, 28 Mart 2001).

²¹ Ayrıca bkz. *Mültecilere Karşı Cinsel Üddet: Önleme ve Müdahaleye İlişkin Kılavuz Ükeler* (BMMYK, Cenevre, 1995) ve *Mülteci Durumlarında Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Üddet Ünleme ve Müdahalede Bulunma* (Kurumlararası Edinilmiş Tecrübeler Konferansı Raporu, 27-29 Mart 2001, Cenevre).

²² Bakınız Yürütme Komitesi Kararı No.64, Mülteci Kadınlar ve Uluslararası Koruma, 1990. (a) (iii): Mümkün olduğu hallerde mülteci statüsünün belirlenmesi prosedürlerinde uygun özelliklere sahip bayan mülakatçı ve erkek aile fertlerinin refakatinde olsalar bile, bayan sığınmacıların bu gibi prosedürlere erişiminin sağlanması

gizliliğe önem veren ve muhtemel güç dengesizliği algılamasını azaltacak şekilde tasarlanmalıdır.

- v. Mülakatı yapan kişi, başvuru sahibine kendisini ve tercümanı tanıtmalı, herkesin görevi ve mülakatın tam amacı hakkında açık bilgi vermelidir.²³Başvuru sahibine yaptığı başvurunun son derece gizli tutulacağına ve kendisinin vereceği bilgilerin aile bireyleriyle paylaşılmayacağına dair güven verilmelidir.Bir önemli nokta da, mülakatı yapan kişinin kendisinin bir travma uzmanı olmadığını açıklaması gerektiğidir.
- vi. Mülakatı yapan kişi, mülakat süresince tarafsız, müşfik ve objektif olmalıdır ayrıca, samimiyet, kültürel duyarsızlık ve uygunsuzluk olarak algılanabilecek vücut dilini ve mimikleri kullanmaktan sakınmalıdır. Mülakat yapan kişi başvuru sahibinin iddiasını asgari düzeyde kesinti ile anlatmasını sağlamalıdır.
- vii. Tüm iltica mülakatlarında, bir mültecilik başvurusu ile ilgisi olan cinsiyet konularını açığa çıkarmaya yardımcı olabilecek “açık uçlu” ve spesifik sorular kullanılmalıdır. Örneğin, dolaylı olarak siyasi bir faaliyete karışmış kadınlar ya da kendisine siyasi fikir atfedilmiş kadınlar mülakat esnasında soruların erkeğe yönelik doğası nedeniyle bazen ilgili bilgileri vermezler. Ayrıca kadın başvuru sahipleri “işkence” ile ilgili soruları korktukları türde zararlar olan tecavüz, cinsel istismar, kadın sünneti, “namus cinayetleri”, zorla evlendirilme v.b. gibi konularla ilintilendirme konusunda başarısız olabilirler.
- viii. Güven tesis etmek ve tüm gerekli bilgiyi elde edebilmek için özellikle, cinsel şiddet ve diğer travma türlerinin kurbanları için ikinci ve daha sonra başka mülakatlara ihtiyaç olabilir. Bu durumda, mülakatı yapan kişi başvuru sahibinin travmatik ve duygusal durumuna karşı hassas olmalı ve başvuru sahibinin duygusal olarak acı çektiği zamanlarda mülakata ara vermelidir.
- ix. Bir dosyanın toplumsal cinsiyet ile ilintili olabileceği tahmin edildiğinde, hazırlıklı olmak gerekir böylece, başvuru sahibi ile güvene dayalı bir ilişki kurulabileceği gibi mülakatçının da doğru soruları sorması ve mülakat esnasında ortaya çıkabilecek her türlü sorunla baş edebilmesi sağlanmış olur.
- x. Kadının iddiaları ile ilgili olarak örneğin, kanun huzurunda kadının durumu, kadınların siyasi hakları, kadının sosyal ve ekonomik hakları, ülkenin kültürel ve sosyal gelenekleri, bağlı olmamanın sonuçları, o tür zararlı geleneksel uygulamaların yaygınlığı, kadınlara yönelik rapor edilen şiddet türleri ve olayları, kadınlara sağlanan koruma, bu tür şiddet uygulayanlara verilen cezalar ve kadının mülteci statüsü için başvurusunu yaptıktan sonra menşe ülkesine döndüğünde karşılaşılabileceği tehlikeler gibi bilgileri içeren menşe ülke bilgisi edinilmelidir.
- xi. Yaşadıklarını tekrar anlatırken gösterdiği duygusallığın türü ve düzeyi bit kadının inanılabilirliğini etkilememelidir. Mülakat yapan kişiler ve karar alıcılar kültürel farkların ve travmanın davranışları belirlemede önemli ve karmaşık bir rolü olduğunu anlamalıdır. Bazı dosyalarda objektif bir psikolojik ya da tıbbi kanıt aranması uygun olabilir. Tecavüz ya da cinsel saldırı olayının detaylarına geniş olarak yer vermeye gerek vermektense, o aşamaya kadarki ve sonrasındaki olaylar, eylem, çevresel şartlar ve detaylar (örneğin, silah kullanılması,eylemi yapanlarla geçen konuşmalar, saldırı türü, nerede ve nasıl olduğu, yapanlara ait detaylar(örn: askerler, siviller) gibi) ile ilgili bilgi ve eylemi yapan kişiyi buna iten sebep ile ilgili bilgi almak gerekebilir.Bazı durumlarda bir kadının başına gelen taciz olayının sebeplerinin fakında olmayabileceği de göz önünde tutulmalıdır.

²³ para.3.19.

- xii. Gerek duyulduğunda psiko-sosyal danışmanlık ve diğer destek hizmetlerine sevk eebilmeye yönelik mekanizmalar bulunmalıdır. En iyi uygulama, başvuru sahibine mülakat öncesi ve sonrasında yardımcı olabilecek eğitilmiş psiko-sosyal danışmanlar bulundurulmasıdır.

Delillerle İlgili Konular

37. Yetkililerin bir mülteci başvurusunu kabul etmeleri için herhangi bir belge niteliğindeki kanıt ihtiyaçları yoktur ancak, menşe ülkedeki uygulamalarla ilgili bilgiler belli bir dosya için destekleyici olabilir. Diğer mültecilik başvurularında kullanılan alışlagelen delil türlerinin cinsiyete dayalı başvurularla ilgili olarak hazır edilememe durumu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür olayların bildirilmemesi ve ya bu tür olaylarla ilgili kovuşturmanın olmaması nedeniyle cinsel şiddet olayı ile ilgili istatistiki veri ve belgeler bulunmayabilir. Bu durumda, alternatif bir bilgi olarak, sivil toplum kuruluşları ya da uluslararası kuruluşlarda benzer durumlardaki kadınların verdiği yazılı ya da sözlü ifadeler, tanıklıklar ya da diğer bağımsız araştırma belgeleri de yardımcı olabilir.

IV. UYGULAMA YÖNTEMLERİ

38. Hukuksal geleneklere bağlı olarak cinsiyete hassas bir mülteci hukuku uygulayabilmek için Devletler tarafından iki genel yaklaşım bulunmaktadır. Mülteci hukukunun ve özellikle de mülteci tanımının toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için Devletlerin Yasal uygulamalara dayanan genel olarak iki yaklaşımı bulunmaktadır. Bazı Devletler, yasal yorumlama rehberini ve/veya prosedürle ilgili tedbirleri mevzuata dahil etmeyi seçerken, bazı ülkeler ise aynı amaçla karar alıcılar için politika ve yasal ilkeler geliştirmeyi tercih etmişlerdir. BMMYK, mülteci hukukuna ve prosedürlerine yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı bir uygulama henüz getirmemiş olan Devletleri bu yönde teşvik etmektedir ve bu konuda yardım sağlamaya hazırdır.